Evelien Stadt

Inventarisatie voormalige bedrijfsterreinen

Voormalige bedrijfsterreinen zijn die lokaties waar een bedrijf zich gevestigd heeft en zijn bedrijfsaktiviteiten in de loop der tijd heeft stopgezet. Dus ook 'huidige' bedrijfsterreinen kunnen onder de term voormalige bedrijfsterreinen vallen, bijvoorbeeld als een bedrijf op de plaats van een ander bedrijf is gekomen.

Gifbelt Woltersum vóór het afgraven.

Eigenlijk weet niemand precies welke bedrijven er allemaal geweest zijn en tot voor kort leek dat ook niet belangrijk. Echter nu er steeds meer bodemverontreinigingslokaties ontdekt zijn, is het ook duidelijk geworden dat soms voormalige bedrijfsaktiviteiten de oorzaak van de verontreiniging zijn geweest. Immers tot in het midden van de jaren zeventig werd er nauwelijks aandacht besteed aan de bescherming van de bodem. Hierdoor was het mogelijk dat bedrijven jarenlang (door bijvoorbeeld opslag of transport van stoffen) de bodem vervuilden.

Gasfabrieken

Een bekend voorbeeld zijn de voormalige gasfabrieksterreinen, waarvan verwacht wordt dat ze allemaal gesaneerd zullen moeten worden. Nu zijn de gasfabrieksterreinen een heel duidelijk voorbeeld, maar voor de meeste bedrijfsaktiviteiten is het niet direkt te zeggen in welke mate ze de bodem hebben vervuild. Veel voormalige bedrijfsterreinen hebben nu een andere bestemming, zoals woningbouw, volkstuinen, rekreatiegebied, waterwingebied en dergelijke. Echter niemand weet precies waar deze lokaties zijn. Nog minder is er bekend over de eventuele bodemverontreiniging. Vandaar dat van overheidswege een groot onderzoek naar voormalige bedrijfsterreinen noodzakelijk werd geacht. Het doel van dit onderzoek is systematisch alle verontreinigde lokaties op te sporen. Daartoe zullen de volgende vragen beantwoord moeten worden:

- waar liggen de voormalige bedrijfsterreinen?
- welke bedrijfsaktiviteiten geven kans op bodemverontreiniging?

Op grond van deze antwoorden kan ingeschat worden welke lokaties mogelijk verontreinigd kunnen zijn en kunnen gericht verdere stappen ondernomen worden. Voor de provincies is het tevens belangrijk om een inschatting van de onderzoeks- en saneringskosten te kunnen

Vervuilde terreinen zijn vaak moeilijk te vinden.

maken. Tot nu toe zijn er slechts schattingen van het aantal potentieel te saneren lokaties. Door aan te tonen hoeveel potentiële lokaties er daadwerkelijk gesaneerd zullen moeten worden, kan er een reëel beeld tegenover deze inschattingen gesteld worden. De mogelijke bijstelling van het aantal te saneren lokaties kan weer gevolgen hebben voor de verdeling van de overheidsgelden voor bodemsanering over de verschillende provincies.

	aantal voormalige bedrijven	aantal verdachte lokaties	aantal potentieel te saneren
Groningen	52.800	16.632	3.326
Friesland	35.700	11.245	2.249
Drente	22.000	6.930	1.386
Nederland	1.295.800	408.182	81.636

Tabel 1 De schattingen van het aantal voormalige bedrijfsterreinen en het aantal potentieel te saneren lokaties, volgens het Tienjarenscenario.

Tienjarenscenario

In het Tienjarenscenario, dat is uitgebracht in opdracht van het ministerie van VROM, wordt een beeld geschetst van de bodemsanering voor de komende tien jaar. Ten grondslag aan dit scenario ligt een rapport waarin op grond van 2 onderzoeken in de provincies Friesland en Utrecht de volgende schattingen van het aantal potentieel te saneren lokaties gemaakt worden.

Ten aanzien van de kosten voor sanering van de lokaties in heel Nederland wordt er in het Tienjarenscenario het volgende gesteld. Op grond van berekeningen wordt geschat dat, na indeling van deze lokaties in vier prioriteitsklassen, prioriteitsklasse 1 (ernstigste situatie) 3.200 voormalige bedrijfsterreinen oplevert, waarvan verwacht wordt dat de sanering per geval gemiddeld *f* 1.000.000 bedraagt. Voor de overige drie klassen wordt geschat dat de gemiddelde saneringskosten cirka *f* 400.000 zullen bedragen. Uit onderzoek zal nu moeten blijken hoe reëel deze inschattingen zijn.

De drie noordelijke provincies voeren sinds ongeveer twee jaar, elk voor zich, een inventarisatie naar mogelijke verontreinigde voormalige bedrijfsterreinen uit. Friesland is als eerste provincie met dit onderzoek gestart. Hoewel een dergelijk onderzoek zeer eenvoudig klinkt zal uit het onderstaande blijken dat de onderzoekers veel problemen tegenkomen. Hierbij dient opgemerkt te worden dat de drie onderzoeken in hoofdlijnen hetzelfde zijn, maar in details verschillen. De provincies zijn niet allemaal even ver gevorderd met het onderzoek. Hierdoor was het voor Drente niet mogelijk om een inschatting van het aantal lokaties te geven.

Handelsregister

De provincie Groningen is, in navolging van Friesland, uitgegaan van het Handelsregister van de Kamers van Koophandel.
Het Handelsregister dateert van 1921. In principe moet elke onderneming met winstoogmerk zich in het Handelsregister laten inschrijven. Uit-

zonderingen hierop zijn bedrijven beneden de inkomensgrens, eenpersoons agrarische bedrijven (of visserij) en straathandel in de vorm van venten uitgeoefend door een ondernemer of leden van zijn gezin. In het begin van het bestaan van het Handelsregister hoefden kleine bedrijven zich ook niet in te schrijven.
maken. Tot nu toe zijn er slechts schattingen van het aantal potentieel te saneren lokaties. Door aan te tonen hoeveel potentiële lokaties er daadwerkelijk gesaneerd zullen moeten worden, kan er een reëel beeld tegenover deze inschattingen gesteld worden. De mogelijke bijstelling van het aantal te saneren lokaties kan weer gevolgen hebben voor de verdeling van de overheidsgelden voor bodemsanering over de verschillende provincies.
Het Handelsregister is in eerste instantie bedoeld om de juridische aansprakelijkheid voor het ondernemerschap vast te leggen. Per dossier zijn er gegevens over de bedrijfsaktiviteit, adressen, eigendom, start- en einddatum en dergelijke én de veranderingen die hierin zijn opgetreden. De bedrijfsaktiviteit is weergegeven door middel van de SBI-kode (Standaard Bedrijfs Informatiekode). De kode geeft een globale omschrijving van de bedrijfsaktiviteit weer. Zo staat kode 3130 voor: 'kunststofverwerkende industrie'. Handmatig zijn alle dossiers van voormalige bedrijven doorgenomen en zijn de relevante gegevens genoteerd. In Friesland ging het dus om 35.700 dossiers, in Groningen om 52.800.
Op grond van de SBI-kode is er een scheiding gemaakt tussen bedrijfsaktiviteiten waar wel en aktiviteiten waar geen kans op bodemverontreiniging aanwezig is. Uiteindelijk zijn de risikovolle bedrijfsaktiviteiten in drie klassen ingedeeld. Nu is de SBI-kode niet opgezet om bodemverontreiniging te bepalen. Hierdoor ontstonden dan ook problemen bij het interpreteren van de kodes.

Petroleum

Een aantal veranderingen binnen de bedrijfsvoering is niet terug te vinden in het Handelsregister. Zo was het vroeger gewoon dat een drogisterij petroleum verkocht. In de loop der tijd is deze verkoop gestaakt. Deze verandering werd niet aan het Handelsregister doorgegeven. Op deze manier waren er meer bedrijfstakken waarbij door een verandering of uitbreiding van het takenpakket de kans op bodemverontreiniging ook veranderde.
Een andere verandering die niet is geregistreerd, is het feit dat een bedrijf kan overstappen op een ander proces, of gebruik kan maken van andere grond- en hulpstoffen. Ook deze veranderingen kunnen van invloed zijn bij de indeling in klassen. Tot slot worden bepaalde bedrijfsaktiviteiten nu niet meer uitgevoerd of worden anders genoemd. Zo komt men termen tegen als

Sanering NS-terrein Groningen.

vellenblooterijen, harpuiskokerijen, blokmakerijen, cyclostyleren, kuiperijen e.d. Doordat er geen duidelijke omschrijvingen van alle aktiviteiten zijn, blijven twee belangrijke vragen onbeantwoord: met welke stoffen is er gewerkt en op welke schaal is de aktiviteit uitgevoerd?

Bedrijfsprocessen

Op grond van ervaringen, of door middel van literatuuronderzoek, is geprobeerd de verschillende processen binnen een bedrijf te achterhalen. Van de gebruikte stoffen is nagegaan hoe schadelijk deze stoffen zijn en welke kans er op bodemverontreiniging is. Daarnaast is er ingeschat op welke schaal de aktiviteiten zijn uitgevoerd. Vervolgens zijn de verschillende bedrijfsaktiviteiten in 4 klassen ingedeeld. Voorbeelden van klasse 1 (groot risiko) zijn verf-, lak-, vernis- en drukinktindustrie, chemische bestrijdingsmiddelenindustrie en groothandel in minerale oliën. In klasse 2 zitten bijvoorbeeld de zeep-, was- en reinigingsindustrie, en rijwielfabrieken. Klasse 3 bevat onder andere vuilophaal- en straatreinigingsbedrijven en installatie- en montagebedrijven van elektrotechnische produkten. Een voorbeeld van klasse 4 (geen risiko) zijn reisorganisaties en bemiddelingsbedrijven.

Klasse	Risiko op bodemverontreiniging	Aantal lokaties Friesland	Aantal lokaties Groningen
1	groot	283	6.592
2	matig	2.225	7.398
3	klein	14.000	15.447
4	geen	25.981	44.155
Totaal	risikovol	16.508	29.437

Tabel 2 Overzicht van de resultaten van de inventarisatie naar mogelijke bodemverontreiniging op voormalige bedrijfsterreinen in Groningen en Friesland. (NB. Niet alle lokaties in de klassen 1, 2 en 3 hoeven per definitie vervuild te zijn.)

Uit de tabellen blijkt duidelijk dat de gevonden aantallen zo groot zijn dat niet direkt met bodemonderzoek gestart kan worden. Daarom is er een keuze gemaakt welke lokaties het eerst verder onderzocht zullen worden. Een eerste stap hierbij is het kontroleren van de gevens over de lokatie, want ook ten aanzien hiervan zijn problemen.
Uit de verkregen gegevens is namelijk niet op te maken of het adres een kantoor betreft, een bedrijf of misschien een huisadres. Het is dus niet duidelijk of op de betreffende lokatie ook daadwerkelijk bodemvervuilende bedrijfsaktiviteiten

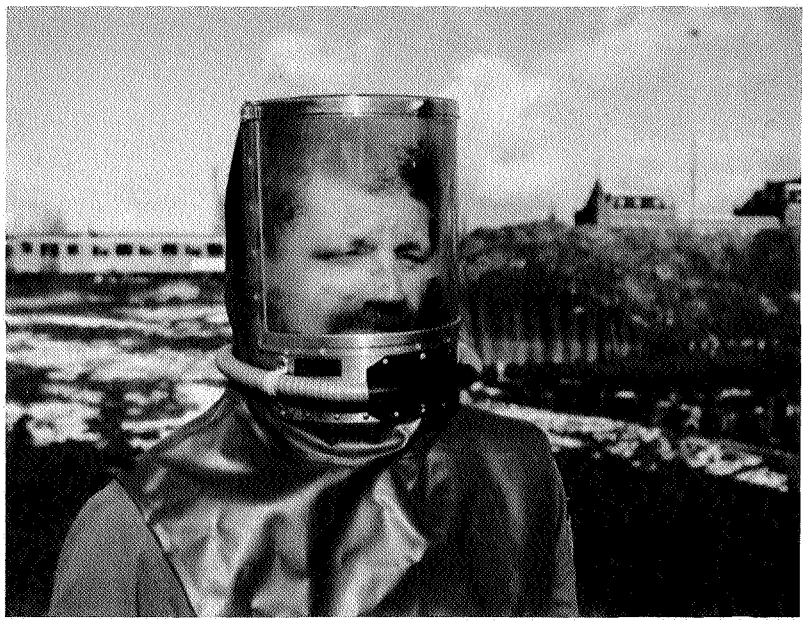

zijn uitgevoerd. Daarnaast zijn in de vijftiger jaren van gemeentewege veel adressen veranderd. Het is niet altijd duidelijk of een verandering van adres een gevolg is van een verhuizing, van een verandering in straatnaam of nummering of van een verandering van de gemeentegrenzen. Tevens is er een aantal lokaties waarvan niet te achterhalen is waar deze geweest is en tot slot zijn er dubbeltellingen, doordat in de loop der tijd verschillende bedrijven op dezelfde plaats gehuisvest zijn geweest.

Friesland

Friesland heeft van 5090 lokaties aanvullende gegevens gezocht met betrekking tot grondsoort, grondwater, terreingebruik, wel/niet in waterwingebied en dergelijke. Daarnaast zijn 3.922 lokaties beoordeeld op hun relevantie in verband met bodemverontreiniging door ze te bespreken met personen bij de betreffende Diensten Gemeentewerken. Zo konden 718 lokaties worden uitgesloten voor verder onderzoek. Op dit moment worden voor 900 lokaties aanvullende gegevens gezocht door het bestuderen van bodem-, bouw- en hinderwetdossiers bij gemeenten. In deze dossiers kunnen gegevens staan over de lokatie en mogelijke bedrijfsaktiviteiten. Een probleem is echter dat een aantal lokaties geen dossiers hebben.

Groningen

Groningen heeft als eerste stap de klasse 1 bedrijven in 5 kategorieën ingedeeld. Voor deze indeling is een risikomodel ontwikkeld, waarbij rekening gehouden wordt met de ernst van en de kans op bodemverontreiniging. Hoe hoger het kategorienummer des te kleiner is het risiko.

kategorie	aantal bedrijfs-takken	aantal lokaties
I	9	144
II	13	3.116
III	13	800
IV	18	1.540
V	12	1.579

Tabel 3 Overzicht aantal lokaties voormalige bedrijfsterreinen klasse 1 onderverdeeld in 5 kategorieën (één lokatie kan in meerdere kategorieën voorkomen.)

Vervolgens is besloten om in eerste instantie aanvullende gegevens te zoeken van alle lokaties uit kategorie 1 en twee bedrijfstakken uit kategorie 2 (18 lokaties ruwijzer- en staalindustrie en 112 lokaties chemische wasserijen en weverijen). Deze fase moet nu uitgevoerd worden. Hierbij wordt gedacht aan een vergelijking met bekende bodemverontreinigingslokaties, de bouw- en hinderwetdossiers en een gevelonderzoek (bekijken wat er op dit moment op de desbetreffende lokatie staat).

Drente

Drente heeft als eerste stap laten uitzoeken uit welke bronnen gegevens over voormalige bedrijfsterreinen te putten zijn. Vervolgens is er een lijst met bedrijfsaktiviteiten opgesteld en is onderzocht waar de lokaties zouden moeten liggen. Het Handelsregister is ook voor Drente de belangrijkste informatiebron geweest. Door middel van literatuuronderzoek zijn de processen binnen alle bedrijfstakken onderzocht en is er een inschatting van de kans op bodemverontreiniging gemaakt. Op grond van deze inschatting is, gekombineerd met de schadelijkheid van de gebruikte stoffen, een klasseninde-ling gemaakt. Hierbij wordt uitgegaan van 17 klassen. Deze indeling gaat uit van een meer glijdende schaal. Zo worden in klasse 0 de bedrijven indegeeld waarbij geen kans op bodemverontreinging aanwezig is en in klasse 1 die bedrijven waarbij gebruik gemaakt is van stoffen die stank kunnen veroorzaken, maar verder geen schadelijke gevolgen kunnen hebben. Hoewel Drente van een iets andere opzet is uitgegaan zijn alle bovenstaande problemen, beschreven bij Friesland en Groningen, ook van toepassing op dit onderzoek.
Het onderzoek zal zich nu toespitsen op de klassen 9 tot en met 16 (ernstige situatie).

Toekomst

in de komende tijd zal blijken hoeveel aanvullende gegevens over de lokaties te verkrijgen zijn, om zo een inschatting van de kans op bodemverontreiniging te kunnen maken. Uit het bovenstaande verhaal blijkt duidelijk dat de lijst die op dit moment bekend is ook lokaties bevat, waar niets aan de hand zal zijn. De vraag waar de onderzoekers nu voor staan is: hoe deze lokaties te scheiden van de vervuilde lokaties. De hoop is gevestigd op het dossieronderzoek, maar uit de eerste aanwijzingen blijkt dat dit voor een aantal (mogelijk veel) lokaties geen duidelijkheid zal opleveren. Het is nog onbekend welke methode de gewenste duidelijkheid wel zal geven. De nabije toekomst zal moeten uitwijzen wat de provincies met de nu verkregen lijsten kunnen en moeten doen.